

Danica Fink Hafner

Rudolf Martin Rizman: Uncertain Path: Democratic Transition and Consolidation in Slovenia. College Station: Texas A&M University Press, zbirka Eugenia and Hugh M. Stewart '26 series on Eastern Europe, 2006
240 strani (ISBN 13:978-1-58544-423-6; ISBN 10: 1-58544-423-5), 45 USD

Predgovor Sabrina Petra Ramet.

Čeprav gre pri objavah slovenskih avtorjev pri priznanih tujih založbah za pomembne znanstvene dosežke, doma praviloma ne doživijo večjega odmeva. Med razlogi je seveda pregovorna prezasedenost kolegic in kolegov, vsaj deloma pa tudi šibko razvita akademska kultura. Upam, da bom s tem prispevkom (čeprav z nekaj zamude) usmerila pozornost slovenske družboslovne skupnosti vsaj na eno novejših analiz prehoda v demokracijo in utrjevanja demokracije v Sloveniji.

Pri tujih založbah je bilo doslej objavljenih malo znanstvenih monografij o Sloveniji. Med razlogi za to je, kot pravi Rudolf Martin Rizman (str. 4), tudi to, da se zaradi neproblematičnosti tranzicije tujim raziskovalcem ni zdela dovolj zanimiva. Knjiga svetovljanskega slovenskega sociologa *Uncertain Path* je vendarle ena izmed knjig, ki slovenskega primera ne omenja zgolj kot "neproblematičnega". Analizo družbenih sprememb namreč zastavlja bolj kompleksno. Sabrina Petra Ramet v predgovoru ocenjuje, da je ravno Rizmanovo razkrivanje avtonomnih virov prehoda v demokracijo na Slovenskem in njihove neenakomernosti izjemnega pomena. Posebej izpostavlja Rizmanov celostni pristop, ki se ne zadovolji le s pozitivnim vrednotenjem (zlasti ekonomskih) dejavnikov, temveč analizira tudi tiste, ki razvoj in utrjevanje demokracije tudi omejujejo ali potencialno celo ogrožajo.

Po približno petnajstih letih izkušenj prehoda v demokracijo in njenega utrjevanja (knjiga je bila natisnjena v letu 2006) se morda na prvi pogled zdi nekoliko nenavadno, da avtor svoje delo v veliki meri navezuje na klasično literaturo o prehodih v demokracijo. Pozornejše branje pa vendarle razveseljuje bralce s kritično distanco in prevrednotenjem nekaterih klasičnih tranzitoloških premis in tez. Avtor v knjigi, ki je pregledana in dopolnjena doktorska disertacija, zagovarjana na oddelku za sociologijo univerze v Harvardu, najprej predstavi in kritično ovrednoti teoretska razumevanja prehodov v demokracijo. Ocenjuje (na str. 5), da bi morali raziskovalci posvečati več pozornosti pomenom pojmov, ki jih uporabljajo.

Obstoječe razlage procesov demokratizacije avtor najde predvsem v treh šolah: modernizacijski, tranzitološki in strukturni. Pri iskanju "dobre eksplanatorne teorije" (str. 16) se odloči, da se bo izognil podleganju le eni šoli in s tem posploševanju, ki naj bi celostno pojasnilo temelje za uspešno utrjevanje demokracije. Namesto tega oceni, da je sociološko korektnjša usmeritev v verjetnostne trditve.

Rizman tudi poudarja, da družboslovci ob poskusih posploševanja in oblikovanja "znanstvenih zakonov" o dejavnikih ter procesih prehajanja in utrjevanja demokracije ne bi smeli podcenjevati potrebe po poglobljenem raziskovanju posameznih primerov. Meni (str. 17–18), da razumevanje in določanje ključnih dejavnikov uspešnosti ali neuspešnosti prehoda v demokracijo v posamični državi ni mogoče brez upoštevanja nacionalnih posebnosti, še posebej različnih "tež" različnih dejavnikov ter unikatnih razmerij med temi dejavniki, in brez upoštevanja zgodovinskokontekstualnih značilnosti. Ob vsem tem pa je med relativno avtonomnimi dejavniki treba upoštevati tudi vloge družbenih in političnih igralcev ter razmerja med njimi.

Največji del monografije je posvečen nekaterim izbranim dejavnikom prehoda v demokracijo na Slovenskem: družbeno-ekonomskim okoliščinam, mednarodnemu kontekstu, dinamiki

notranjih političnih igralcev, civilni družbi, politični kulturi, inteligenci in intelektualcem ter vlogi religije. Avtor jih ne analizira le na podlagi običajnih socioloških virov, temveč tudi ob upoštevanju osebnih izkušenj (opazovanje z udeležbo). Analize predstavlja po posamičnih poglavjih. Zgodovinsko-družboslovnemu pregledu in dinamiki umestitve Slovenije v evropske makroregije in mnogonacionalne države sledi vpogled v razvoj političnega pluralizma, v vlogo cerkve in religije po zamenjavi političnega sistema, v vlogo intelektualcev v politiki ter v izzive radikalne desnice. Po zaključnem sintetičnem poglavju lahko bralec črpa bogate podatke še iz kronološkega pregleda pomembnih dogodkov in obsežnega seznama virov.

Glede na to, kako so slovenske izkušnje navadno predstavljene v družboslovnih analizah, je rdeča nit Rizmanove knjige prej izjema kot pravilo. Bolj ali manj namreč, poleg pozitivno delujočih dejavnikov razvoja demokracije, poudarja dejavnike, ki izzivajo razvoj in utrjevanje demokracije na Slovenskem. Od tod verjetno tudi naslov knjige – *Negotova pot*. Posebna pozornost je namenjena "subjektivnim" dejavnikom. Politični igralci ali vsaj občasno politično angažirane družbene skupine imajo namreč vedno možnost izbire. S tega zornega kota samo pozitivni družbeno-ekonomski in mednarodni dejavniki ne zagotavljajo uspešnosti utrjevanja demokracije. So torej pomembni, ne pa zadostni.

Med pozitivne dejavnike, omenjene tudi v zaključnem delu knjige, avtor uvrsti t. i. habsburški dejavnik (srednjeevropsko politično kulturo), zadostno ekonomsko blaginjo, kombinirano obliko prehoda v demokracijo (prilagajanje stare elite in pritiski civilne družbe) ter povezovanje z Evropsko unijo. Ti dejavniki so v Sloveniji delovali skupaj tudi z drugimi, nepodpornimi dejavniki – šibko državo, pomanjkljivo politično kulturo (tu še posebej poudarja problematičnost tokov v slovenski politični kulturi, ki izražajo etnocentrizem in ksenofobijo), še vedno relativno šibko civilno družbo in nedokončano privatizacijo. S. P. Ramet v predgovoru h knjigi (str. XV) izrecno poudarja pomen Rizmanove teze o izzivih, pred katerimi je civilna družba, ki je pomembno dinamično pritiskala v smeri transformativnih procesov, sedaj pa se mora prilagoditi novim okoliščinam pluralizma. K Rizmanovim premislekom dodaja še svoj poudarek (str. XVII), da za razcvet liberalne demokracije strpnost etničnih, verskih in spolnih razlik ni razkošje, temveč nekaj temeljnega.

Zunanjim opazovalcem Slovenije je verjetno bolj kot domači javnosti namenjena zanimiva umestitev Slovenije v raznolikost političnih sistemov, ki so se razvili v nekdanjih socialističnih državah. Avtor namreč plastično prikaže neutemeljenost homogenega pogleda tako na socialistični kot tudi na posocialistični svet. Opozori tudi na unikatno pot v demokracijo v Sloveniji v primerjavi z ostalimi republikami socialistične Jugoslavije, ki so imele skupen ekonomski in politični sistem. Slovenija je namreč po avtorjevem mnenju edina izkoristila primerjalne prednosti enkratne jugoslovanske znamke komunizma, ki je eksperimentiral s precej inovativnimi politikami "samoupravljanja", "tržnega socializma" in z "neuvrščenostjo".

Čeprav avtor v knjigi posveča veliko pozornosti "dejavnikom tveganja" pri utrjevanju mlade demokracije, zaključuje z ugotovitvijo, da ima Slovenija kljub temu močne temelje za poln razvoj demokracije. Ne glede na to pa se verjetno večini bralcev vtisnejo v spomin nekateri zelo močni poudarki v knjigi – pomen delovanja nekonformističnih intelektualcev, nevarnosti zlorabe religije v politične namene in skrajno desni ter (drugi) populistični izzivi demokraciji. Pri slednjih je avtor brezkompromisen in se ne ozira na to, da lahko njegove ocene izzovejo morebitne neprijazne politične odzive doma. Ker trdno stoji na v knjigi jasno opredeljenih vrednotnih izhodiščih, je povsem mogoče, da je s tega zornega kota knjiga kontroverzna vsaj za nekatere domače politične osebnosti, analizirane v monografiji. Kontroverznost pa ne bi smela biti razlog za prezrtje knjige, temveč kvečjemu za odprto javno razpravo o pasteh in nevarnostih v razvoju demokracije ter pomenu zavestnega odločanja družbenih in političnih igralcev v procesu utrjevanja mlade demokracije. V tem vidim prvovrstno vrednost knjige za slovenske javnosti, obenem pa je knjiga zagotovo dragocen vir podatkov in analiz družbenega ter političnega razvoja na Slovenskem za vse angleško beroče zainteresirane.